

הרב מנחם קמפינסקי

במה נתקדש המקדש?

המשך למאמר "הארון והמזבח – המקדש בתפיסת הרמב"ן והרמב"ם",
מעלין בקודש כ"ג

א. הקדמה

ב. היתר ההקרבה בבמות

ג. הארון כמקדש המקדש

ד. "המנוחה והנחלה" – המקום כמקדש המקדש

ה. "מזבח וארון עמר" – שיטת המאירי

א. הקדמה

במאמרנו הקודם עסקנו בהרחבה בשתי התפיסות היסודיות של הרמב"ם והרמב"ן בהבנת מהותו של המקדש, ונתמצת אותן בקצרה:

לפי תפיסת הרמב"ן הצורך במשכן החל במעמד הר סיני, כדי להנציח את המאורע הנשגב ולהמשיכו לדורות, וזאת על ידי בניית מרכז מקודש שבמרכזו נמצאים לוחות הברית. ועל כן, מרכזו של המשכן הוא הארון, אשר הוא משכן ללוחות-הברית, ובו מתמצה הרעיון של המשך מעמד הר-סיני בזעיר אנפין.

הרמב"ם העמיד תפיסה אחרת, אשר במרכזה עומדת עבודת הקרבנות. לשיטתו, הכלי המרכזי של המקדש הוא דווקא המזבח. הארון, לעומת זאת, איננו חלק מהותי מן המקדש, אלא הוא כלי העומד בפני עצמו, לשאת את לוחות הברית.

והנה, לאחר עיון מחודש, נראה להוסיף נדבך נוסף בסוגייה זו, הנוגע לשאלה יסודית בקדושת המקדש: מהו המקדש של המקדש, כלומר מהו הדבר המחיל על המקדש את שם קדושתו, והאם הוא קשור במנוחת הארון או שמא בקביעות המזבח.

ב. היתר ההקרבה בבמות

המשנה במסכת זבחים מתארת את השתלשלות היתר ואיסור הקרבת קרבנות יחיד בבמות פרטיות:

עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בכורות. **משהוקם המשכן** נאסרו הבמות ועבודה בכהנים, קדשי קדשים נאכלים לפני מן הקלעים קדשים קלים בכל

מחנה ישראל. **באו לגלגל** והותרו הבמות, קדשי קדשים נאכלים לפניו מן הקלעים קדשים קלים בכל מקום. **באו לשילה** נאסרו הבמות, לא היה שם תקרה אלא בית של אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן והיא היתה מנוחה, קדשי קדשים נאכלים לפניו מן הקלעים קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה. **באו לנוב ולגבעון** הותרו הבמות קדשי קדשים נאכלים לפניו מן הקלעים קדשים קלים בכל ערי ישראל. **באו לירושלים** נאסרו הבמות ולא היה להם עוד היתר והיא היתה נחלה קדשי קדשים נאכלים לפניו מן הקלעים קדשים קלים ומעשר שני לפניו מן החומה (זבחים פי"ד מ"ד-ח).

מדברי המשנה מבואר, כי היו תקופות שבהן היו הבמות מותרות: קודם הקמת משכן, בעת שהיה המשכן בגלגל, בנוב וגבעון. ולחילופין, היו תקופות שבהן היו אסורות: בעת שהוקם המשכן במדבר, בשילה, בירושלים ומאז לדורות. מדברי המשנה לא ברור מהי הסיבה להיתרון ולאיסורו. אף שהסברא נותנת, שכאשר יש משכן בעם ישראל, אזי בעצם תכליתו כמקום הקרבת הקרבנות, הוא אוסר אף את ההקרבה הפרטית בשאר המקומות. אך הסבר זה עדיין אינו מספק, שכן משעה שהוקם, היה המשכן קיים כל העת, ומדוע אפוא היו זמנים בהם היו הבמות מותרות, ומהו הגורם להיתרם ולאיסורם.

ג. הארון כמקדש המקדש

מדברי הירושלמי במסכת מגילה נראה, כי הגורם לאיסור הבמות הוא קביעותו של הארון: בשעה שהיה הארון בפנים נאסרו הבמות, ובשעה שיצא הותרו (רק הסתפקו שם, מה היה הדין בשעה שיצא רק לשעה):

רבי יסא בשם רבי יוחנן זה סימן כל זמן שהארון מבפנים הבמות אסורות יצא הבמות מותרות רבי זעורא בעא קומי רבי יסא אפילו לשעה כגון ההיא דעלי (ירושלמי מגילה פ"א הי"ב).

בפשטות נראה, כי אין כאן הלכה ביחס בין הארון להקרבת קרבנות יחיד בלבד, אלא כוונת הירושלמי לומר בזה, כי עצם קדושתו של המשכן או המקדש נובעת מן הארון: כאשר יש ארון קבוע במשכן, יש עליו שם 'משכן', אך כשאינו קבוע, חסר בו המרכיב העיקרי.¹

---

1. וכעין זה ראה בתוספתא זבחים (פי"ג ה"ח), ובחזון יחזקאל שם. וע"ע בתוס' ישנים יומא מד ע"א, וכן מפורש בתורתו של רבנו מאיר שמחה הכהן מדווינסק ('משך חכמה' שמות ל"ח כא, ד"ה משכן העדות). עם זאת למדנו, כי גם למשכן ללא הארון (במה גדולה) היתה קדושה

במה נתקדש המקדש?

הבנה זו מתיישבת עם תפיסתו של הרמב"ן, כפי שלמדנוה לעיל, שהארון הוא ליבו של המקדש, הוא הכלי המרכזי שלו, ולכן דווקא מן המציאות הקבועה שלו במקומו נובעת ומתפשטת קדושת המקדש על כל משמעויותיה.²

ד. "המנוחה והנחלה" – המקום כמקדש המקדש

הגמ' בזבחים, בהתייחס למשנתנו, מביאה ברייתא אשר עורכת גם כן הבחנה בין התקופות שבהן היה המשכן מיטלטל בגלגל, נוב וגבעון, ובין התקופה שבה הוא שכן בשילה ואחר כך נבנה כמקדש קבוע בירושלים, אך היא משתיתה את הבחנתה על יסוד אחר של גזירת הכתוב, וזו לשונה:

באו לנוב וגבעון [וכו']. מנא הני מילי? דתנו רבנן: "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה" (דברים י"ב, ט), אל המנוחה – זו שילה, נחלה – זו ירושלים, למה חלקן? כדי ליתן היתר בין זה לזה...

תנא דבי רבי ישמעאל: זו וזו שילה, רבי שמעון בן יוחי אומר: זו וזו ירושלים. בשלמא למאן דאמר: מנוחה – זו שילה, נחלה – זו ירושלים, אי נמי איפכא, היינו דכתיב: אל המנוחה ואל הנחלה; אלא למאן דאמר: זו וזו שילה או זו וזו ירושלים, מנוחה – נחלה מיבעי ליה! קשיא. בשלמא למ"ד: זו וזו שילה, מנוחה – דנחו מכיבוש, ונחלה דפלגו התם נחלות, דכתיב: "ויחלק להם יהושע ויפל להם גורל בשילה על פי ה'", אלא למ"ד: זו וזו ירושלים, בשלמא נחלה – נחלת עולמים, אלא מנוחה – מאי מנוחה? מנוחת ארון, דכתיב: ויהי כנוח הארון. בשלמא למ"ד: זו וזו ירושלים, אבל שילה הוה שריא במות, היינו דכתיב (שופטים י"ג, יט): "ויקח מנוח את גדי העזים ואת המנוחה ויעל על הצור לה", אלא למ"ד: זו וזו שילה, ובמות הוה אסירן, מאי

והשראת שכינה באופן מיוחד (זבחים קיח ע"ב), ולכן רק בו הקריבו קרבנות ציבור. (עניין זה נידון בהרחבה במאמרו של הרב יעקב אפשטיין, 'במה גדולה ודיניה', **מעלין בקודש** כ"ג, עיי"ש).
2. יש לעיין לפי זה, מניין נבעה קדושתו של בית שני, שלא היה בו ארון (עי' יומא כא ע"ב)? וראיתי בספר 'תורת הבמה' מאת הרב בנימין פוס (עמ' ה-ו) שתירץ, שיש לחלק בין קדושת מחיצות לקדושת המקום. קדושת המשכן בשילה היתה קדושת מחיצות, והיא אכן נבעה מן הארון. אך בירושלים היתה גם קדושת המקום, שהיא איננה תלויה במציאות של הארון. ונלענ"ד לתרץ באופן אחר: שבאמת גם קדושת המקום נובעת מן הארון, אלא שהגורם המקדש את המקדש הוא לא רק ארון קבוע, אלא גם מקום קבוע לארון – "זאת מנוחת עדי עד" (תהלים קל"ב, יד). ואם כן, מה שהתחדש בירושלים הוא, שנקבע מקומו הנצחי של הארון, ולכן גם כאשר הוא גלה ממקומו, עדיין קדושת המקדש נובעת ממנו (ועיין במאמרו של הרב אפשטיין הנ"ל, שהביא דברי המקדש דוד (קדשים ס"ו כ' אות א') ולענ"ד זהו עומק דבריו שם).

הרב מנחם קמפינסקי

ויקח מנוח? הוראת שעה היתה. תנא דבי רבי ישמעאל כרבי שמעון בן יוחי, דאמר: זו וזו ירושלים, וסימניך: משכי גברא לגברי (זבחים קיט ע"א).

לדברי הגמ', נחלקו התנאים בפירוש הכתובים על אודות היתר ההקרבה בבמות: לדעת ת"ק בברייתא: תקופת 'המנוחה והנחלה', שבהן אסרה התורה להקריב בבמות, הן שילה וירושלים. לדעת רבי ישמעאל מדובר אך ורק על תקופת ירושלים, ולדעת רשב"י מדובר על תקופת שילה בלבד.

לפי הירושלמי דלעיל ניתן היה להסביר בדוחק את דברי ת"ק, כי 'המנוחה והנחלה' קשורות בקביעותו של הארון, וההיתר ביניהן נובע מן העובדה שהארון אינו במקומו. אך יש קושי גדול לפרש דברי ר"י ורשב"י.

אך בדברי רש"י (שם) מצינו ביאור אחר בסוגייה: לדבריו 'המנוחה והנחלה' אינן קשורות כלל לארון, אלא מדובר במדריגות בקדושת מקום המשכן.³ התורה קובעת, כי בשעה שיגיעו לארץ-ישראל, כל עוד יהיה המשכן עראי ומיטלטל ממקום למקום, אין קדושה במקומו, אך בשעה שהוא יגיע לקביעות כלשהי (כגון קירות אבנים, כמו שהיה בשילה), אזי יתקדש מקומו וממילא ייאסרו כל הבמות. ולפי זה ת"ק סבר שיש צורך בגז"כ מיוחדת להורות שקדושת שילה יש לה הפסק, בשונה מירושלים שקדושה לעתיד לבוא. ואילו לדעת רשב"י, שסובר שבכל מקרה לא קדושה לעתיד לבוא, אין צורך ליתן היתר בין זו לזו.⁴

וכעין זה מבאר הרמב"ם בפירוש המשניות (שם משנה ו'):

נקרא שילה בית וכך נאמר בכתוב: "אל בית ה' שלו", וקראו משכן והוא אמרו "ויטש משכן שלו", ודבר זה לפי שהיה כמו שאמרנו. ולפי שהיה שם בנין הרי הוא מנוחה לפי שהם נחו ולא היו שם מסעות, וכבר הזהיר ה' מלהקריב בבמות אם היתה שם מנוחה והוא אמרו כי לא באתם עד עתה אל המנוחה. משמע כי כאשר יגיעו אליה נאסר עליהם להקריב בבמות.

ביאור זה עולה יפה לשיטתו היסודית של הרמב"ם כפי שהרחבנו בה במאמר הקודם, שהארון אינו עומד במרכזו של המשכן, אלא תכליתו של המשכן היא הקרבת

---

3. ועיין בתוס' שבועות טו ע"ב ד"ה דקדשה, ובחידושי מרן ר"ז הלוי על הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ב ה"ח).

4. עיי"ש ד"ה זו וזו. וע"ע בהסבר הסוגייה בספר 'תורת הבמה' (עמ' ד-ה).

במה נתקדש המקדש?

הקרבנות. ועל כן, יסוד קדושתו נובע מקביעות של מקום להקרבת הקרבנות, ומכך נגזר האיסור להקריב בכל מקום אחר.

ה. "מזבח וארון עמו" – שיטת המאירי

להשלמת הדברים, נעיין בשיטתו של המאירי בסוגייה זו:

וכבר נודע לנו ממסכת זבחים, שעד שלא הוקם המשכן הותרו הבמות ומשהוקם המשכן נאסרו, הואיל והיה שם מזבח וארון עמו. באו לגלגל כל שבע שכבשו ושבע שחלקו והיה הארון הולך עמם במלחמותיהם ולא היה קבוע עם המזבח בגלגל הותרו הבמות. באו לשילה אחר חלוקת הארץ ועמד הארון קבוע עם המזבח נאסרו הבמות. באו לנוב וגבעון הותרו הבמות, כלומר באו לנוב אחר שחרבה שילה והגלה הארון ביד פלשתים בימי עלי הכהן, ובאו לנוב והביאו שם את המשכן ואת המזבח אבל לא הארון שהרי ביד פלשתים היה, וכן בזמן שהחריב שאול את נוב עיר הכהנים והביאו המשכן והמזבח לגבעון לא היה הארון עמו שכבר היה מוגלה ביד פלשתים, ואף שחזר להם לא קבעוהו עם המשכן והמזבח לא בנוב ולא בגבעון מפני שמתיראים היו עליו והיו מעמידין אותו בערי המבצר. וכן כשעמד זמן בבית עובד אדום עד שהעלהו דוד לציון. וכל זמן זה הואיל ולא היה הארון קבוע עם המזבח הותרו הבמות. באו לירושלים ונבנה בית עולמים והוקבע הכל על מכונו וארון אצל מזבח נאסרו הבמות ולא היה להן עוד היתר (מאירי, מגילה ט ע"ב).

דבריו של המאירי דומים מאוד לדברי הירושלמי, שכאשר הארון לא היה במקומו הותרו הבמות. אך לענ"ד נראה מדוקדק בדבריו ביאור מחודש בסוגייה זו: כוונת המאירי לומר, כי על מנת שיחול שם "משכן" יש צורך בצירוף המזבח יחד עם הארון, וממילא כל הפרדה ביניהם מפקיעה ממנו את שמו. אמנם בפועל הארון הוא זה שגלה ממקומו והמזבח נותר על עומדו, אך אין זה אומר שהפקעת קדושת המקדש נבעה מטלטול הארון, אלא מעקירת החיבור בינו ובין המזבח. ולפי זה, אילו הארון היה נשאר והמזבח היה נעקר ממקומו, ייתכן שגם אז הייתה פוקעת קדושתו של המקדש. ואם כן, קדושתו של המקדש נוצרת מן הקביעות של הארון והמזבח יחדיו על מכונם.⁵

---

5. ונראה לדקדק זאת אף בדברי רש"י על הגמ' בסוטה (טו ע"ב), שחובות יחיד אינם קרבים בבמה גדולה, וזו לשונו: "דבמה היא ולא היה שם ארון אלא מזבח הנחושת לבדו". ולכאורה היה מספיק לפרש שלא היה שם ארון, ומדוע הוסיף רש"י שהיה שם מזבח בלבד? אלא מדוקדק שעל אף שהיה שם מזבח קבוע, מכל מקום החיסרון הוא בכך שהארון לא היה קבוע עימו.